

Masarykova univerzita v Brně

Filozofická fakulta

Katedra informačních studií a knihovnictví

---

**M U N I** Katedra  
**A R T S** informačních studií  
a knihovnictví

# AUTONOMIE A HETERONOMIE V LITERATUŘE: VÝZVY (NEJEN) DIGITÁLNÍ DOBY

*Esej k předmětu ISKM03 Literatura, knihovní procesy a trh*

Autor: Kryštof Henzl

UČO: 568025

Typ studia: kombinované

Ročník: 1.

Počet znaků: 8 350

Brno

23. 11. 2024

## Úvod

Literární pole je místem neustálého střetu mezi autonomií a heteronomií. Autonomie symbolizuje snahu o nezávislost tvůrců na vnějších vlivech, zatímco heteronomie reflektuje podřízení umělecké tvorby tržním, politickým, společenským a dalším tlakům. Toto napětí ovlivňuje, jak literární díla vznikají, hodnotí se a jakou roli v jejich tvorbě hrají publikum a komerční úspěch.

Podle Pierra Bourdieu se kulturní pole řídí zvláštními zákonitostmi, které určují pozice umělců na základě jejich vztahu k ekonomickému a symbolickému kapitálu. Symbolický kapitál, založený na prestiži a uznání, často stojí v opozici vůči komerčním cílům a politickým vlivům. (Bourdieu, 2010)

Cílem této práce je analyzovat, jak napětí mezi autonomními a heteronomními silami ovlivňuje postavení literárních umělců a podobu jejich tvorby. Současně se zaměří na vliv publika jako klíčového faktoru v tomto konfliktu a na to, jak digitální technologie proměňují dosavadní pojetí autonomie a heteronomie.

## Autonomie v literárním poli

Pierre Bourdieu v teorii literárního pole zdůrazňuje, že autonomie literatury vychází ze schopnosti autorů akumulovat symbolické statky – uznání od odborné komunity a kulturních institucí, které stojí v kontrastu k ekonomickému kapitálu (Bourdieu, 2010). Jak uvádí, „Symbolické statky [...] mají dvojí tvář — jsou zároveň zbožím i nositeli významu, přičemž symbolická hodnota a hodnota tržní zůstávají relativně nezávislé.“ (Bourdieu, 2010, s. 190) Autonomie literatury je tak definována schopností odolávat tržním tlakům a vytvářet hodnotu na základě vnitřních pravidel pole.

Roland Barthes rozšiřuje tuto úvahu, když tvrdí, že literární dílo dosahuje autonomie tím, že se emancipuje od svého tvůrce. Podle něj text získává nový život skrze čtenáře, který jej interpretuje bez ohledu na záměr autora (Barthes, 1977). I když Barthes a Bourdieu přistupují k autonomii z odlišných úhlů, oba zdůrazňují nezávislost literárního díla – ať už na trhu, nebo na samotném autorovi. Tato autonomie se stává klíčovou pro schopnost literatury plnit roli nositele kulturní hodnoty, která přesahuje ekonomické i osobní zájmy.

## Heteronomní tlaky v literatuře

Ekonomické, politické a společenské tlaky výrazně formují podobu literární tvorby a často narušují její autonomii. Walter Benjamin ve své eseji upozorňuje, že masová kultura oslabuje autenticitu a jedinečnost děl tím, že je redukuje na reprodukovatelné produkty (Benjamin, 1979). Tento vliv je patrný například u bestsellerů nebo žánrové literatury, které se přizpůsobují očekáváním trhu, zatímco jejich dlouhodobá autonomie ustupuje do pozadí.

Politické tlaky zase přetvářejí literaturu v nástroj ideologie, jak ukazuje příklad socialistického realismu, kde byla díla podřízena vládnoucím režimům a jejich propagandistickým cílům. Autonomie literárních děl v tomto prostředí zanikala, protože jejich hodnota byla určována vnějšími pravidly.

Společenské vlivy, jako například očekávání ohledně inkluзивity nebo morální odpovědnosti autorů, rovněž ovlivňují literární pole. Tyto tlaky se manifestují i v současných fenoménech, jako je „cancel culture“, která přetváří vnímání literárních děl na základě jejich etického obsahu. Tyto vlivy částečně mohou omezovat autonomii literárních děl.

Vedle ekonomických, politických a společenských tlaků však existují i další heteronomní vlivy, jako jsou technologické změny, vliv médií nebo role kulturních institucí, které dále formují literární pole a jeho pravidla.

Vztah mezi autonomií a heteronomií v literatuře nevnímám jako pevně daný, ale spíše jako dynamický proces, který se neustále mění a závisí na rovnováze jednotlivých prvků. Klíčové je, aby si literatura dokázala udržet svou schopnost být nositelem symbolických hodnot, které odolávají tlakům doby a přesahují čistě komerční zájmy či momentální společenské požadavky. V naší zemi se podle mého názoru tato rovnováha daří udržovat, protože svoboda slova umožňuje autorům svobodnou tvorbu, aniž by byli omezováni ideologickými tlaky. Zároveň zde nejsme zatíženi nadměrnou hyperkorektností, která by mohla nepřiměřeně regulovat obsah literárních děl.

## Vliv publika na literární pole

Bourdieu říká, že „Na heteronomním pólu literárního pole, to jest tam, kde vydavatelé a spisovatelé zaměřují k prodeji a odezvě u čtenářstva, je úspěch sám o sobě zárukou hodnoty. To je důvod, proč na tomto trhu úspěch patří úspěchu.“ (Bourdieu, 2010, s. 199). Publikum tak již dávno není pouze pasivním příjemcem literárních děl, ale aktivním činitelem, který zásadním způsobem ovlivňuje dynamiku tohoto pole. Čtenáři, literární kritici a další aktéři nejen hodnotí literární díla, ale zároveň spoluutvářejí jejich kulturní a symbolickou hodnotu. Tím přispívají k formování literárního vkusu, určují, která díla se stanou uznávanými v rámci pole, a definují hierarchii mezi autory. Publikum tak může podpořit vznik nových symbolických statků, ale také posílit tržní či ideologické vlivy, čímž ovlivňuje rovnováhu mezi autonomií a heteronomií literární tvorby.

## Literatura v digitální éře

Literární prostředí se díky sociálním médiím, online platformám a moderním technologiím zásadně proměňuje, což umožňuje intenzivnější interakci mezi čtenáři a autory. Příkladem je třeba česká Databáze knih, kde více než 450 000 uživatelů sdílí recenze a hodnocení knih, čímž přímo ovlivňují jejich reputaci a prodejnost. Eva Košínská ve své diplomové práci trefně upozorňuje, že hranice mezi autorem a čtenářem se stírá: *„Autor/čtenář může přecházet z jedné role do druhé – reagovat okamžitě autorsky na kritiky pod svým dílem, jako čtenář ‚rozvíjet‘ díla jiných autorů.“* (Košínská, 2009) Tento přímý kontakt přináší autorům okamžitou zpětnou vazbu, která může být cenným zdrojem inspirace pro další tvorbu. Současně však klade na autory značný tlak, aby reagovali na očekávání publika a přizpůsobovali svou tvorbu preferencím, které jsou nyní snadno měřitelné prostřednictvím online interakcí.

Dalšími fenomény ovlivňující literární pole jsou také algoritmy, self-publishing a crowdfunding. Algoritmy analyzují chování uživatelů a doporučují tituly na základě jejich preferencí. To může autorům pomoci získat větší publikum, ale zároveň podporuje homogenizaci trhu, protože algoritmy upřednostňují populární žánry a trendy, čímž mohou marginalizovat inovativnější literární tvorbu. S tím však částečně může bojovat self-publishing, který umožňuje autorům obejít tradiční vydavatelské procesy a přímo oslovit čtenáře např. na platformě Wattpad, což posiluje jejich autonomii. Crowdfunding pak přináší

nový způsob financování literárních projektů, kdy čtenáři přímo podporují vznik knih. Tento model však může vést k situaci, kdy jsou autoři pod tlakem přizpůsobit své nápady očekáváním podporovatelů, což ovlivňuje jejich tvůrčí svobodu.

Celkově vnímám tuto digitální změnu jako dvousečnou – zatímco nabízí nové příležitosti pro šíření literatury a rozšiřuje možnosti autorů oslovit publikum, přináší i riziko, že se literatura stane více podřízenou krátkodobým preferencím čtenářů. Důraz na okamžitou zpětnou vazbu a komerční úspěch může vést ke ztrátě dlouhodobé kulturní a symbolické hodnoty literárních děl. Zároveň však věřím, že digitální nástroje mohou být využity i ke zvyšování autonomie autorů, pokud dokážou najít rovnováhu mezi nasloucháním publiku a zachováním vlastní tvůrčí vize.

## **Závěr**

Literatura má jedinečnou schopnost překračovat hranice času i prostoru, a právě proto je důležité chránit její autonomii. Nejde však pouze o to odolávat tlakům trhu, politiky nebo společnosti – skutečná síla literatury spočívá v její schopnosti nacházet nové cesty, jak tyto tlaky reflektovat a přetvářet. Dynamika mezi autonomií a heteronomií nemusí být jen konfliktem, ale i impulzem k inovacím, které otevírají literatuře nové možnosti.

Z mého pohledu je zásadní, aby autoři dokázali zachovat svou tvůrčí vizi, aniž by ztráceli kontakt se čtenáři. Digitální éra nabízí nespočet nástrojů, které mohou tuto rovnováhu podpořit, ale zároveň klade otázku, jaké místo má literatura v rychle se měnící společnosti. Věřím, že klíčem k budoucnosti literatury je přijetí těchto výzev jako příležitostí k posílení jejího poslání – nejen bavit, ale i inspirovat, kriticky zkoumat a vyprávět příběhy, které mají sílu ovlivňovat svět. Literatura, která si udrží svou hloubku i nezávislost, bude vždy důležitou součástí kulturní identity a lidského poznání.

## Seznam literatury

- Barthes, R. (1977). *The death of the author*. In S. Heath, *Image-Music-Text* (s. 142–148). Londýn: Fontana Press.
- Benjamin, W. (2009). *Umělecké dílo ve věku své technické reprodukovatelnosti*. In W. Benjamin & M. Ritter (Ed.), *Výbor z díla I: Literárněvědné studie* (s. 299–326). Praha: OIKOYMENH
- Bourdieu, P. (2010). *Pravidla umění: Vznik a struktura literárního pole*. Brno: Host.
- Košínská, E. (2009). *Čtenáři v internetových komunitách (zaměřených na literaturu)* (Diplomová práce). Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Dostupné z [https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/30560/DPTX\\_2008\\_2\\_11210\\_0\\_124305\\_0\\_74972.pdf%3Bsequence%3D1](https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/30560/DPTX_2008_2_11210_0_124305_0_74972.pdf%3Bsequence%3D1)